Pir Sultan Abdal’ın Deyişlerinde Duygu Sosyolojisi ve Kolektif Hafıza

Dr. Ali Eren Demir
demiralieren14@gmail.com

Yayımlanma Tarihi:
15 Ocak 2026

İndirilme Tarihi:
05.11.2026

Önerilen Atıf: Demir, Ali Eren (2026). Pir Sultan Abdal’ın Deyişlerinde Duygu Sosyolojisi ve Kolektif Hafıza. Alevi Ansiklopedisi — ISIL: DE-4607. https://doi.org/10.68413/alevian siklopedisi.fy7ja (Erişim Tarihi: 05.11.2026)

Alevi Ansiklopedisi, **Kütüphaneler ve İlgili Kuruluşlar için Uluslararası Standart Tanımlayıcı** kapsamında **ISIL: DE-4607** koduyla kayıtlıdır.

ISSN 3055-9928

ISIL URI /isil/DE-4607

LOBID
lobid.org/organisations/DE-4607

Permalink id.zdb-services.de/resource/organisations/DE-4607

Adres: Alevi Ansiklopedisi
Körnebachstr. 49-51, 44143 Dortmund

info@aleviansiklopedisi.com

Özet
Pir Sultan Abdal 16. yüzyılda yaşamış Alevi geleneğinin en önemli ozanlarından biridir. Deyişleri yüzyıllardır Alevi toplumunun kolektif hafızasında merkezi bir yer tutmakta ve kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır. Bu madde Pir Sultan Abdal’ın deyişlerini duygu sosyolojisi ve kolektif hafıza kuramları çerçevesinde incelemektedir. Duygu sosyolojisi duyguların sosyal ve kültürel faktörler tarafından nasıl şekillendiğini araştıran bir disiplindir (Hochschild 1997; Ahmed 2016). Kolektif hafıza ise sosyal grupların ortak anılarını paylaşma ve aktarma sürecidir (Halbwachs 1992). Pir Sultan Abdal’ın deyişleri bu iki kavramın kesiştiği noktada konumlanmaktadır. Deyişler bir yandan Alevi toplumunun ortak geçmişini ve değerlerini hatırlatırken diğer yandan aşk, isyan, adalet ve özgürlük gibi duyguları yoğun bir şekilde ifade etmektedir. Pir Sultan Abdal’ın deyişleri genellikle bağlama eşliğinde Hüseyni ve Nevruz makamlarında icra edilmektedir. Müzikal yapı ile sembolik anlamlar arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Deyişlerde sıklıkla karşılaşılan “Ali”, “Hak”, “gül”, “dost”, “Haydar” gibi simgeler Alevi inanç sisteminin temel kavramlarına işaret etmektedir. Bu simgeler müzikal yapı ile birleşerek kalıplaşmış örüntüler oluşturmakta ve toplumsal hafızada derin izler bırakmaktadır. Pir Sultan Abdal’ın deyişlerinde işlenen ana temalar arasında Hz. Ali’ye olan bağlılık, toplumsal adaletsizliğe karşı isyan, zalim iktidara karşı direniş ve mistik aşk yer almaktadır. Bu temalar sadece bireysel duygular değildir; aynı zamanda Alevi toplumunun kolektif duygusal deneyimlerini yansıtmaktadır. Özellikle Osmanlı döneminde yaşadığı baskılar nedeniyle asılan Pir Sultan Abdal’ın hayat hikayesi deyişlerine ek bir duygusal derinlik katmaktadır. Müzik Alevi ritüellerinde ve gündelik yaşamda merkezi bir rol oynamaktadır. Cemlerde okunan deyişler topluluğu duygusal olarak birbirine bağlamakta ve kolektif kimliği güçlendirmektedir. Bu madde Pir Sultan Abdal’ın deyişlerinin Alevi toplumunun duygusal dünyasını ve kolektif hafızasını nasıl şekillendirdiğini sosyolojik perspektiften ele almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Alevilik, Duygu Sosyolojisi, Kolektif Hafıza, Pir Sultan

Pir Sultan Abdal

Telif Hakkı © 2026 Alevi Ansiklopedisi ve yazar(lar)a aittir. Aksi belirtilmedikçe Creative Commons Atıf-GayriTicari-Türetilemez 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY-NC-ND 4.0) kapsamında yayımlanmıştır. Her türlü kullanımda uygun atıf zorunludur. Ticari kullanım, değişiklik, çeviri veya yeniden yayın için Alevi Ansiklopedisi ve/veya yazar(lar)ın yazılı izni gereklidir.

Pir Sultan Abdal 16. yüzyılda Sivas'ın Yıldızeli ilçesine bağlı Banaz köyünde doğmuştur. Asıl adının Haydar olduğu şiirlerinden ve menkıbelerden çıkarılmaktadır. Yaşamı hakkında kesin bilgiler olmamakla birlikte 1510-1514 yılları arasında doğduğu tahmin edilmektedir (Bezirci 1986, 26). Şiirlerinde aşk, isyan, adalet ve toplumsal sorunları işlemiştir.

Pir Sultan Abdal dönemin Osmanlı yönetimine karşı Anadolu halkını ayaklanmaya çağırmıştır. Şiirlerinde kullandığı dil sade ve anlaşılırdır. Bu özelliği deyişlerinin geniş halk kitlelerine ulaşmasını sağlamıştır. Osmanlı Devleti'nin baskılarına karşı direniş göstermesi nedeniyle Sivas valisi Hızır Paşa tarafından tutuklanmış ve 1589-1590 yılları arasında idam edilmiştir (Kaya 2023, 443).

Pir Sultan Abdal'ın eserleri Anadolu halkının kültürünü ve yaşamını yansıtması bakımından önemlidir. Şiirleri Alevi inancını, tasavvufi düşünceleri ve toplumsal sorunları yansıtmaktadır. Deyişlerinde Hz. Ali'nin İslam'ın yayılmasındaki rolü, Hacı Bektaş Veli ve Kırklar'ın Anadolu'ya gelişi, Alevi inancının direnci gibi temalar işlenmiştir. Örneğin "Şah-ı Merdan Ali kurdu bu yolu" deyişi Hz. Ali'nin öncülüğünü vurgularken "Kırkların serdarı Şah Kızıl Deli" deyişi Alevi inancının gücünü ifade etmektedir.

Duygu Sosyolojisi ve Müzik İlişkisi

Duygu sosyolojisi en temel anlamda duyguların sosyal ve kültürel faktörler tarafından nasıl şekillendiğinin incelenmesidir (Hochschild 1997; Bericat 2016). Duygular yalnızca bireysel deneyimler değildir; aynı zamanda içinde yaşanan sosyal ve kültürel bağlamlardan da etkilenmektedir. Örneğin acıyı deneyimleme ve ifade etme şekli sosyal normlar ve kültürel gelenekler tarafından şekillendirilir (Hochschild 2002).

Hochschild'in duygu sosyolojisi yaklaşımı müziğin duygusal boyutunu anlamak için önemli bir çerçeve sunar (Hochschild 1983). Ona göre duygular doğal ve spontan değildir;

toplumsal normlar tarafından şekillendirilir ve yönetilir. Alevi ritüellerinde hüzün, öfke ve dayanışma duyguları toplumsal kurallarla düzenlenir. Cemaat üyeleri nasıl hissetmeleri gerektiğini öğrenirler ve bu duyguları sergilerler.

Müzik ve duygu ilişkisi uzun yıllardır sosyologların ilgi konusu olmuştur. Müzik dinleyicilerde çok çeşitli duygular uyandırma gücüne sahip evrensel bir dildir. Müzik neşe ve mutluluktan üzüntü ve kedere kadar en derin duygulara dokunabilmekte ve bizi duygu ve deneyimlerimize bağlayabilmektedir (DeNora 2004). Sosyologlar müziğin insanları nasıl bir araya getirebileceği veya sosyal bölünmeler yaratabileceği de dahil olmak üzere duyguları ve sosyal ilişkileri şekillendirmede müziğin rolünü araştırmışlardır.

Alevi deyişleri duygu sosyolojisi ile derin bir bağa sahiptir. Bu deyişler sadece bir sanatsal ifade biçimi değil aynı zamanda sosyal ve kültürel değerleri aktarmanın yanı sıra kişisel deneyimler ve kolektif kimlikle ilgili duygu ve hisleri ifade etmenin bir yolu olarak da hizmet etmektedir. Alevi deyişleri genellikle yoğun duygusal içerikleri, güçlü duygular ve derin duygular uyandırmak için tasarlanmış sözler ve melodilerle karakterize edilmektedir (Gezik 2014).

Alevi kültüründe önemli bir ritüel olan cemlerde Alevi deyişleri sıklıkla kullanılmaktadır (Irmak & Hamarat 2018). Bu cemler sırasında deyişlerin duygusal yoğunluğu, mersiyelerin birlikte söylenmesi ve dinlenmesinin kolektif deneyimiyle artmaktadır. Bu anlamda bu ezgiler sadece bir müzik biçimi değil aynı zamanda sosyal bağlar oluşturma ve kolektif kimliği güçlendirme aracı olarak da hizmet etmektedir.

Kolektif Hafıza ve Müzikal Anlatı

Kolektif hafıza bir grup bireyin geçmiş deneyimlerine ilişkin anılarını aktardığı ve paylaştığı süreci ifade eder (Halbwachs 1992). Kültür, değerler ve ideolojiler gibi sosyal faktörler bu

süreci önemli ölçüde etkilemektedir (Wagoner 2015, 144). Grup içinde birlik ve dayanışma duygusunu geliştirmek için kullanılabilecek hem olumlu hem de olumsuz anılara sahip olabilir.

Müzik kolektif hatırlamada önemli bir rol oynayabilmektedir. Müzik paylaşılan anıları canlandırmak, duyguları ifade etmek ve insan grupları arasında ortak bir kimlik duygusu yaratmak için kullanılabilmektedir. Alevilik bağlamında müzik Alevi halkının tarihi ve kültürüne dair ortak anıları canlandırmak için kullanılmaktadır. Alevi müziği kolektif hatırlamayla ilişkili duyguları ifade etmek için de kullanılabilmektedir (Tol & Ritchie 2015).

Pir Sultan Abdal'ın deyişleri Anadolu'nun kolektif belleğinin önemli bir parçasıdır. Deyişlerinde Anadolu'nun tarihi, kültürü ve gelenekleri canlı bir şekilde anlatılmıştır. Örneğin "Şah-ı Merdan Ali kurdu bu yolu" deyişi Hz. Ali'nin İslam'ın yayılmasındaki rolünü vurgulamaktadır. "Güvercin donunda gördüm oturur" deyişi ise Balım Sultan'ın kerametlerini anlatmaktadır.

Pir Sultan Abdal'ın deyişlerinde Anadolu'nun tarihi boyunca önemli bir rol oynayan olaylar ve kişiler anlatılmaktadır. "Kırklar Rum eline sökün eyledi" deyişi Hacı Bektaş Veli ve Kırklar'ın Anadolu'ya gelişini anlatmaktadır. "Tanrı'nın Allah'ın Arslanı Ali nurdandır" deyişi ise Hz. Ali'nin İslam'ın önderi olarak kabul edilmesini vurgulamaktadır. Pir Sultan Abdal'ın deyişlerinde Anadolu'nun zengin kültürel ve geleneksel değerleri canlı bir şekilde anlatılmaktadır.

Pir Sultan Abdal'ın deyişleri Anadolu halkının geçmişini, kültürünü ve değerlerini canlı tutmaya yardımcı olmuştur. Deyişleri Anadolu halkının hafızasında yer alan önemli olayları ve kişileri hatırlatarak onların kolektif belleğinin şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Erdal Gezik'in belirttiği gibi "Birkaçı dışında ellerinde kitap görmediğim bu yaşlı insanlar geçmişe dair bilgilerini nereden almışlardı? Dilden dile anlattıkları, uzak diyarlarda, uzak zamanlarda yaşanmış bu olaylar neden onları halen bu kadar

heyecanlandırıyordu?" sorusu bu bağlamda oldukça anlamlıdır (Gezik 2014, 36).

Pir Sultan Abdal Deyişlerinde Duygusal Temalar

Pir Sultan Abdal'ın deyişleri Anadolu halkının duygularını yansıtmaktadır. Deyişlerinde aşk, sevgi, adalet, özgürlük gibi evrensel duygulara yer verilmiştir. Örneğin "Bir derdim var idi şimdi elli oldu" deyişi Pir Sultan Abdal'ın yaşadığı zulüm ve baskıyı dile getirmektedir. "Kırkların serdarı Şah Kızıl Deli" deyişi ise Alevi inancının direncini ve gücünü ifade etmektedir.

Pir Sultan Abdal'ın deyişlerinde duygu sosyolojisi kendini göstermektedir. Deyişlerinde Anadolu halkının ortak duyguları canlı bir şekilde anlatılmaktadır. "Bir derdim var idi şimdi elli oldu" deyişi Anadolu halkının yaşadığı zulüm ve baskıyı dile getirmektedir. "Kırkların serdarı Şah Kızıl Deli" deyişi ise Anadolu halkının adalet ve özgürlük arayışını ifade etmektedir.

Pir Sultan Abdal'ın deyişleri Anadolu halkının duygularını ifade etmelerine yardımcı olmuştur. Deyişlerinde Anadolu halkının yaşadığı sevinç, acı, öfke, umut gibi duygular canlı bir şekilde anlatılmıştır. Bu yönüyle Pir Sultan Abdal'ın deyişleri Anadolu halkının duygu sosyolojisini anlamamıza yardımcı olmaktadır.

Alevi deyişlerinde sevgi, birlik, sosyal adalet gibi duygular aktarılmaktadır. Bunu yaparak Alevi inanç topluluğunda bu ilkeleri güçlendirir ve Aleviler arasında ortak bir kimlik duygusunu teşvik edebilmektedir (Gölpınarlı 2010, 26). Müziğin Alevilikte duyguları şekillendirmesinin bir başka yolu da Alevilere dini bağlılıklarını ifade etme ve ilahi olanla bağlantı kurma yolu sunmasıdır.

Müzikal Yapı ve Simgesel İlişkiler

Pir Sultan Abdal'ın deyişleri genellikle Hüseyni ve Nevruz makamlarında icra edilmektedir. Müzikal analiz sonuçlarına göre Pir Sultan deyişlerinde en sık karşılaşılan makamsal

motif tipi “Hüseyni + Nevruz” kombinasyonudur (Demir 2022). Bu makamsal yapı Alevi müziğinin karakteristik özelliklerini yansıtmaktadır.

Deyişlerde sıklıkla karşılaşılan simgeler Alevi inanç sisteminin temel kavramlarına işaret etmektedir. En sık kullanılan simgeler arasında “Hak” (9 atıf), “gül” (6 atıf), “dost” (5 atıf), “Ali” ve “Haydar” (4’er atıf) bulunmaktadır. Bu simgeler müzikal yapı ile birleşerek kalıplaşmış örüntüler oluşturmaktadır.

Örneğin “Güzel aşık cevrimizi çekemezsin demedim mi” deyişinde Ali, can, dem, derviş, gömlek, Hak, lokma, muhabbet, Rıza, yol gibi simgeler kullanılmaktadır. “Duazı İmam” adlı deyişte ise Allah, Muhammed, medet, Ali, Hacı Bektaş, dergâh, Hak gibi simgeler On İki İmam silsilesini zikretmektedir. Bu simgeler sadece dilsel göstergeler değildir; aynı zamanda Alevi kozmolojisinin ve inanç sisteminin temel taşlarıdır.

Müziğin sosyal bilimler nesne haline gelmesinin temel nedeni müziğin estetik boyutları ve yapısal unsurlarının dışında konumlanan bir anlama veya anlamlar silsilesine işaret etmesidir. Müzik böylece kendi estetik unsurları dışında bir anlama gönderimde bulunarak icra edildiği ortamlarda yaratılan yerleşik kalıplar bağlamında bir davranış ve iletişim biçimi olarak boyut kazanmaktadır.

Sonuç

Pir Sultan Abdal’ın deyişleri Alevi kültürünün ve kimliğinin kolektif hatırlanması ve aktarılmasında merkezi bir rol oynamaktadır. Duygu sosyolojisi perspektifinden bakıldığında bu deyişler sadece bireysel duyguları değil, Alevi toplumunun kolektif duygusal deneyimlerini de yansıtmaktadır. Aşk, isyan, adalet ve özgürlük gibi temalar yüzyıllardır Alevi toplumunun ortak duygularını ifade etmektedir. Kolektif hafıza kuramı çerçevesinde değerlendirildiğinde Pir Sultan Abdal’ın deyişleri Alevi halkının ortak geçmişini ve değerlerini hatırlatan güçlü

anlatılardır. Hz. Ali'ye olan bağlılık, Hacı Bektaş Veli ve Kırklar'ın Anadolu'ya gelişi, zalim iktidara karşı direniş gibi temalar toplumsal hafızada derin izler bırakmıştır. Bu anlatılar sözlü kültür yoluyla nesilden nesile aktarılmakta ve Alevi kimliğinin temel taşları olarak işlev görmektedir. Müzikal yapı ile sembolik anlamlar arasındaki güçlü ilişki Pir Sultan Abdal'ın deyişlerinin etkisini artırmaktadır. Hüseyni ve Nevruz makamlarında icra edilen deyişler cemlerde toplumsal bağları güçlendirmekte ve kolektif kimliği pekiştirmektedir. "Ali", "Hak", "gül", "dost" gibi simgeler müzikal yapı ile birleşerek Alevi inanç sisteminin kavramsal haritasını oluşturmaktadır. Pir Sultan Abdal'ın yaşadığı dönemdeki baskılar ve sonunda asılması deyişlerine ek bir duygusal derinlik katmaktadır. Onun direniş hikayesi sadece tarihsel bir olay değildir; aynı zamanda mazlumluk bilinci ve adalet arayışının sembolik ifadesidir. Bu nedenle Pir Sultan Abdal Alevi toplumu için sadece bir şair değil, aynı zamanda direniş ve özgürlük mücadelesinin simgesidir. Sonuç olarak Pir Sultan Abdal'ın deyişleri duygu sosyolojisi ve kolektif hafıza açısından Alevi kültürünün en önemli kaynaklarından biridir. Bu deyişler Alevi toplumunun duygusal dünyasını şekillendirmekte, ortak kimliğini güçlendirmekte ve kültürel mirasın nesilden nesile aktarılmasını sağlamaktadır.

Kaynakça & İleri Okumalar

Ahmed, Sara. 2016. *Mutluluk Vaadi*. Çeviren Deniz Mayadağ. İstanbul: Sel Yayıncılık.

Bericat, Eduardo. 2016. "The Sociology of Emotions: Four Decades of Progress." *Current Sociology* 64 (3): 491-513.

Bezirci, Asım. 1986. *Pir Sultan*. İstanbul: Evrensel Basım Yayın.

Demir, Ali Eren. 2022. "Gündelik Hayat Sosyolojisi Bağlamında Müzik Dinleme Pratikleri ve Spotify Uygulaması." *Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 5 (1).

DeNora, Tia. 2004. *Music in Everyday Life*. Cambridge: Cambridge University Press.

Gezik, Erdal. 2014. *Dinsel, Etnik ve Politik Sorunlar Bağlamında Alevi Kürtler*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Gölpınarlı, Abdülbaki. 2010. *Alevi Bektaşi Nefesleri*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Halbwachs, Maurice. 1992. *On Collective Memory*. Chicago: University of Chicago Press.

Hochschild, Arlie Russell. 1997. "Emotions in Social Life." İçinde *The Sociology of Emotion as a Way of Seeing*, 31-44. London: Routledge.

Hochschild, Arlie Russell. 2002. "The Sociology of Emotion as a Way of Seeing." İçinde *Emotions in Social Life*, derleyen Gillian Bendelow ve Simon J. Williams, 31-44. London: Routledge.

Irmak, Yılmaz ve Handan Hamarat. 2018. "Bingöl Aleviliğinde Dedelik, Musahiplik, Düşkünlük ve Cem." *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 8 (15): 211-232.

Kaya, Kıymet. 2023. "Pir Sultan'ın Deyişlerinde Kültürel Belleğin İzleri." *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 11.

Van den Tol, Annemieke J. M. ve Timothy Ritchie. 2015. "Emotion, Memory and Music: A Critical Review and Recommendations for Future Research." İçinde *Music, Memory and Autobiography: An Interdisciplinary Approach*, 16-32. Oxford: Oxford University Press.

Wagoner, Brady. 2015. "Collective Remembering as a Process of Social Representation." İçinde *The Cambridge Handbook of Social Representations*, derleyen Eleni Andreouli, George Gaskell, Gordon Sammut ve Jaan Valsiner, 143-162. Cambridge: Cambridge University Press.

Yayıncı Notu: Bu yayında yer alan görüş, yorum ve veriler yalnızca ilgili yazar(lar)a aittir; Alevi Ansiklopedisi'nin, editörlerinin veya destekleyici kurumların görüşlerini zorunlu olarak yansıtmaz. Alevi Ansiklopedisi ve editörleri, içeriğin kullanımından doğabilecek sonuçlardan sorumlu değildir